

Az egyházi könyvtárak mint tudományos műhelyek eredményeinek reprezentációja

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése 2023. május 9-én *Az egyházi könyvtárak mint tudományos műhelyek eredményeinek reprezentációja* címmel tartott szakmai napot a Ráday Gyűjteményben.

A nyitóelőadásban **Schmelcz-Pohánka** (Pécsi Egyházmegyei Könyvtár) az egyházi bibliotékák tudományos életben játszott szerepét történeti perspektívába helyezve vizsgálta meg. Egyházi gyűjteményeink teológiai, vallás- és történettudományi munkák miatt szakkönyvtáraknak, a régi könyves anyagok nagy száma miatt pedig muzeális könyvtáraknak tekinthetők. Schmelcz-Pohánka emlékeztetett rá, hogy a könyvtáros mint főállású szakma csak a 18. század utolsó harmadában jelent meg, s már a 19. század elejére megjelent a tudományos feladat ellátására alkalmas könyvtáros és a mechanikus munkát végző segédkönyvtáros elkülönítése. Az egyházi könyvtárakban az 1970-es évektől kezdve előbb könyvtárszakmai ismeretek kerültek előtérbe, majd az 1990-es évektől a teológiai, történettudományi végzettség is felértékelődött. A könyvtárak tudományos vérkeringésbe való bekapcsolását a katalógusok teszik lehetővé. A 19. századig az egyházi könyvtárakban nem készültek nyomtatott katalógusok, a 20. században az elkészülő ősnymtatvány-, hungarika-, majd a kéziratkatalógusok irányították a tudományos közélet figyelmét az egyházi bibliotékák felé. Az egyházi gyűjtemények egyfajta tudományos műhelyként működhetnek: az adott könyvtárral kapcsolatos tudományos és/vagy ismeretterjesztő írásokat nemcsak a saját munkatársak, könyvtárosok készítik, de más intézményekben dolgozó munkatársak is bekapcsolódhatnak ebbe. Ezen a tudományos műhelyek eredményei többnyire konferenciakötetek formájában látnak napvilágot, csak néhány helyen (Pannonhalma, Pápa) jelentenek meg periodikákat elért eredményeikről. Ugyanakkor Schmelcz-Pohánka Éva kiemelte azt is, hogy az MTMT nem tükrözi az egyházi gyűjteményekben végzett tudományos munkát, mert sokan vagy nem is regisztrálják magukat, vagy más intézményi kapcsolódással jelennek meg benne. Pedig fontos lenne, hogy az onnan kinyerhető statisztikai adatok révén is növelni tudjuk intézményeink (el)ismertségét.

Holl András (MTA KIK) a digitális kor által támasztott kihívásokról beszélt a könyvtári feladatokkal kapcsolatban. A könyvtárosok napjainkban számos informatikai, technikai újdonsággal találkozhatnak, szerinte a szakmaiság megköveteli, ezek közül senkinek se legyenek ismeretlen betűszavak, mert – ahogy fogalmazott – „ezek a kenőanyagok a modern tudományos életnek”. A könyvtárosi feladatok közül a kiadványok szakszerű feltárása, katalógizálása mint elsődleges feladat változatlan, ugyanakkor a könyvtáros szerepe jelentősen átalakult. Különösen felértékelődött a (szak)könyvtárakban a kutatókat segítő, a publikálási folyamatokban való részvétel. Ez jelenthet akár egy-egy kiadvány szerkesztésében

való részvételt is, de mindenképpen feladat a szerzők támogatása a szakszerű, digitális kor kihívásainak megfelelő művek létrehozásában: így a közleményeknél DOI (Digital Object Identifier), a szerzők esetén ORCID (Open Research and Contributor Identifier) azonosító regisztrálását is a könyvtárosok intézhetik. A könyvtáros feladata sok esetben az elkészült cikkek a nyílt kiadói platformokba (pl. Open Journal System) és az a MTMT-be (Magyar Tudományos Művek Tára) való feltöltése, ugyanakkor ez utóbbinál a könyvtárosoknak a szerzői önfeltöltés hibáinak javításában is aktív szerep juthat. Mára szinte klasszikussá vált könyvtári feladat a digitalizálás, mely nem csupán szkennelést és az OCR-ezett példány készítését jelenti, hanem kiemelten fontos ezek publikálása, repozitóriumok építése is. A könyvtáros tájékoztatói funkcióban továbbra is jelen van a bibliotéka életében, bár némi módosulással: a cél a különböző helyeken szétszórva található források összesítése egységes keresőfelületekbe. Holl ezzel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy ne csak a drága, pénzért megvásárolt adatbázisokat, hanem a saját, sok munkával épített adatbázisainkat is hirdessük. Kiemelte, hogy hagyományos célközönség (könyvtárban megjelenő olvasó, kutató) mellett számolni kell az internet arctalan közösségével, azonban a könyvtári működésnek célja kell legyen, hogy számukra is validált, hiteles adatot szolgáltatassunk. Holl reflektált előadásában az utóbbi év(ek) legnagyobb kihívására, a mesterséges intelligenciára is: szerinte feladatunk, hogy az általunk készített tartalmakat egyre inkább gépi feldolgozásra is előkészítsük, és számolnunk kell azzal, hogy ezeket a gépek is „tovább dolgozzák”.

Áts József (MTA KIK) előadásában a nemzeti tudományos adatbázis, vagyis az MTMT működéséről beszélt. Az MTMT-t még 2009-ben tudományometriai, akadémiai és egyetemi tanári munkát értékelő szempontok hívták létre, mára azonban 180 intézmény, 65 ezer szerző és 2,4 millió közlemény részvételével az egyik legnagyobb tájékoztató adatbázissá nőtte ki magát. A rekordokat többnyire a szerzők rögzítik munkahelyi, pályázati kötelezettségeiknek eleget téve, illetve saját tudományos pályájuk érdekeit szem előtt tartva. Az intézményi adminisztrátorok ellenőrzik, hitelesítik ezeket a rekordokat pl. egyetemi tanár kinevezés esetén. Az MTA adminisztrátorai is ellátnak hasonló ellenőrző funkciót – kapacitásuk határáig –, de ők felelősek a besorolási adatok (szerző, kiadó neve, folyóiratok neve) fejlesztéséért is. Áts rámutatott, szerencsés lenne, ha mind nagyobb számban jelenne meg a kiadók, valamint a könyvtárosok általi feltöltés: az MTMT-rekordok esetén ugyan nem cél a mélyleíró bibliográfiai feltárás, de a precíz leírás már igen; továbbá nekik van legteljesebb

hozzáférésük az offline és online tartalmakhoz, ez utóbbiakkal kapcsolatban pedig jártasságuk abban, hogy külső azonosítók révén (DOI, Open Sciences, Scopus, repozitóriumok) elhelyezzék a tényleges szöveget is. Az MTMT-ben – az adatbázis eredeti célkitűzésének megfelelően – kiemelten fontos a munkák értékelő adatainak rögzítése. Ezt egyfelől a bibliográfiai adatokhoz kapcsolódó külső minősítők, így folyóirat lektoráltsága, impakt faktora, SJR [Scimago Journal Ranking] osztályozása biztosítja, másfelől a művek besorolási adatainak, típusának, jellegének megválasztását jelenti, vagyis azt, hogy adott mű tudományos, oktatási vagy ismeretterjesztő kategóriába sorolható-e; hogy egy kiadvány tankönyv vagy monográfia-e, hogy egy cikk absztrakt vagy közlemény, ismertető vagy recenzió-e. Áts szerint könyvtárosoktól elvárható az ehhez szükséges szakmai szempontok ismerete és következetes érvényesítése, s hozzátette, hogy nekik többnyire nincsenek érdekütközéseik sem e besorolási adatok megválasztásakor. Az MTMT-ből számos tudományometriai adat jól kinyerhető, ugyanakkor jelenleg a humán területeken az idézettségi mutatók sokszor csak sok munkával állíthatók össze, bár Áts szerint a probléma lassan megoldódni látszik az egyre nagyobb mennyiségű, hazai full-text szöveg bekerülésével az adatbázisba. Áts előadásában külön biztatta az egyházi gyűjteményeket, hogy akár intézményi regisztrációval, akár – az MTMT osztályon keresztül intézett – egyéni adminisztráció révén minél többen csatlakozzanak az adatbázishoz, mert a tudományos élet és szakmai értékelések számára így látsz(ód)hatnak az egyház(i)ak eredményei.

Virág Gabriella (MTA KIK) a DOI előnyeiről és adminisztrációs folyamatáról beszélt. A DOI egyértelműen azonosítja az adott publikációt, nem megváltoztatható, és a DOI-t kiadó ügynökség szavatolja, hogy a kapcsolt adatokat, URL-eket karbantartja, emellett vállalja a közlemény egy példányának repozitóriumban való archiválását, ezzel biztosítva ezen publikációk hosszú távú elérését. A DOI ügynökségek tárolják az online objektumok metaadatait, lehetővé téve az automatikus adatszéréket, ezzel hozzájárulnak a cikkek könnyebb megtalálhatóságához, növelhetik a láthatóságát, ezáltal az idézettségét. Mindezek révén a kutatásfinanszírozásban egyre inkább alapelvárássá válik a használata. Ugyanakkor hangsúlyozni kell azt, hogy egy DOI-szám nem jelent minőségi, tudományos értékelést, ill. nem jelent feltétlenül szabad online elérést sem, hozzáférési korlátozások előfordulhatnak. A DOI két részből áll: a prefix azonosítja a folyóiratot, kiadót; a suffixet maguk a szerkesztőségek képezik saját hatáskörben meghatározott szabályok alapján. A DOI Alapítványhoz kapcsolódó 11 ügynökségen

A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye

Összes közlemény: 242
Összes idézet: 42

Forrás: Magyar Tudományos Művek Tára

keresztül igényelhető ez az azonosító. Virág Gabriella előadásában a tudományos tartalmak regisztrálására specializálódott Crossref ügynökség regisztrációs követelményeit ismertette részletesen. A rendszerhez csak kiadók, szerkesztőségek csatlakozhatnak, kutatók egyénileg itt nem kezdeményezhetnek regisztrációt. Feltétel, hogy minden azonosított dokumentum egyedi URL-re mutasson, melynek kezdőoldalán (landing page) a legfontosabb metaadatok mellett szerepelnek a tanulmányhoz kapcsolódó kulcsszavak és az absztrakt; kötelező a DOI-t a tanulmány elején, jól látható helyen, kattintható linkként feltüntetni; illetve náluk van reference linking (cross linking) követelmény, vagyis az irodalomjegyzékben el kell helyezni minden más CrossRef tag DOI azonosítóját. A DOI ugyan nem írja elő, de lehetővé teszi azt, hogy MTMT-be is rögtön importáljuk a DOI-val azonosított tanulmányokat. Az előadás végén az OJS (Open Journal System) felületét ajánlotta figyelmünkbe, mert ekkor nem kell a DOI regisztrálását külön elvégezni, hanem az OJS automatikusan generálja a DOI-azonosítót.

Gál Tibor (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Tittel Pál Könyvtár) a korábban elhangzottaknak a gyakorlati megvalósítását mutatta be. Az Eszterházy Károly Egyetem 2016 óta működik egyetemenként, náluk az egyetemmé válás folyamata nagy katalizátora volt a digitális kor nyújtotta új lehetőségek kiaknázásának. A repozitórium, a DOI, az MTMT bevezetése kéz a kézben, egymást támogatva haladt előre, melyekben a könyvtár kezdeményező, szervező szerepet vállalt,

mely – ahogy Gál megjegyezte – megerősítette a könyvtár státusát az intézményi struktúrában. A DOI-regisztráció folyamatát a könyvtár indította el az MTA DOI irodájának segítségével, a CrossRef ügynökségen keresztül. Külön DOI-prefixet igényeltek az intézmény által kiadott folyóiratoknak; az egyetem kiadója, a Lyceum által megjelentetett tanulmányköteteknek; konferenciaköteteknek és a disszertációknak. A pontos DOI-számokat már a kiadó képezi, viszont a publikálás során a szakirodalomjegyzékbe a cross linkingek elhelyezését a könyvtár biztosítja, majd feltöltik az absztrakttal, kulcsszavakkal ellátott pdf-eket az intézményi repozitóriumba. A DOI-aktiválás a DOI-irodán keresztül történik, reményeik szerint a jövőben csatlakozni tudnak az OJS-hez, és akkor ez a folyamat automatikussá válik. A folyamat lezárása a publikációknak az intézményi virtuális tudástárba, az MTA-REAL-ba és az MTMT-be való áttöltése, mely – ahogy Gál megjegyezte – a DOI révén már könnyen és gyorsan megoldható.

A szakmai nap zárásaként **Veres Anna Mária** (Ráday Gyűjtemény) vezetésével egy munkacsoport alakult, mely célul az egyházi könyvtárak MTMT-regisztrációját tűzte ki, az egyházi könyvtárakban felmerülő problémák orvoslásának közös kezelését. Az MTA részéről üdvözltek a kezdeményezést, és támogatásukról biztosították gyűjteményeinket.

BÁCSKAI-HORVÁTH HAJNALKA
Piarista Rend Magyar Tartománya
Központi Könyvtára